

КОВАЛЕНКО Р. І.,кандидат юридичних наук,
асистент кафедри трудового права
та права соціального забезпечення
(Київський національний університет
імені Тараса Шевченка)

УДК 346.3

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.2.2.66>**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ
СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ ГРОМАДЯН**

У статті розглядаються питання правового регулювання соціальної безпеки через призму соціального захисту окремих категорій громадян в Україні. Актуальність дослідження зумовлена сучасними викликами, зокрема збройним конфліктом, економічною нестабільністю та необхідністю адаптації законодавства до європейських стандартів. Основну увагу приділено аналізу ключових нормативно-правових актів, що забезпечують соціальний захист ветеранів війни, військовослужбовців та осіб з інвалідністю.

У статті розглянуто закони України, які регулюють соціальний захист, зокрема Закон «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» та «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їхніх сімей». Вказано на важливість цих нормативних актів для захисту найбільш вразливих категорій населення. Окрема увага приділена аспектам працевлаштування осіб з інвалідністю, правовому статусу ветеранів війни та соціальним гарантіям для військовослужбовців.

Автори підкреслюють, що в умовах сучасних викликів, таких як військовий конфлікт та розвиток нових форм зайнятості (фріланс, гіг-економіка), важливо адаптувати чинні правові акти для більш ефективного захисту цих категорій громадян. Стаття акцентує на проблемах фрагментарності соціального законодавства та необхідності його кодифікації для усунення правових колізій та розбіжностей.

Таким чином, робота висвітлює нагальну потребу вдосконалення механізмів правового регулювання соціальної безпеки в Україні, що сприятиме забезпеченню стабільності та соціальної інтеграції вразливих верств населення.

Ключові слова: соціальна безпека, соціальний захист, особи з інвалідністю, ветерани війни, військовослужбовці, правове регулювання, соціальні гарантії.

Kovalenko R. I. Legal regulation of social security through the prism of social protection of certain categories of citizens

The article addresses issues of legal regulation of social security through the lens of social protection for specific categories of citizens in Ukraine. The relevance of the study is driven by modern challenges, including armed conflict, economic instability, and the need to adapt legislation to European standards. The primary focus is on the analysis of key legal acts that provide social protection to war veterans, military personnel, and persons with disabilities.

The article reviews the laws of Ukraine that regulate social protection, specifically the Law «On the Fundamentals of Social Protection of Persons with Disabilities in Ukraine,» the Law «On the Status of War Veterans, Guarantees of Their Social Protection,» and the Law «On Social and Legal Protection of Military Personnel

and Members of Their Families.» The importance of these legal acts for protecting the most vulnerable segments of the population is emphasized. Special attention is given to aspects of employment for persons with disabilities, the legal status of war veterans, and social guarantees for military personnel.

The authors highlight that, given modern challenges such as armed conflict and the development of new forms of employment (freelance, gig economy), it is important to adapt existing legal acts for more effective protection of these categories of citizens. The article emphasizes the problem of fragmentation in social legislation and the need for its codification to eliminate legal conflicts and discrepancies.

Thus, the paper highlights the urgent need to improve mechanisms for legal regulation of social security in Ukraine, which will contribute to the stability and social integration of vulnerable populations.

Key words: *social security, social protection, persons with disabilities, war veterans, military personnel, legal regulation, social guarantees.*

Вступ. Актуальність даної статті зумовлена нагальною потребою аналізу правового регулювання соціальної безпеки в Україні через призму соціального захисту окремих категорій громадян. У сучасних умовах питання соціального захисту набувають особливого значення, оскільки військові дії та економічна нестабільність призвели до збільшення кількості людей, які потребують державної підтримки, зокрема ветеранів війни, військовослужбовців, осіб з інвалідністю та інших вразливих верств населення. Правове регулювання соціальної безпеки в через призму соціального захисту окремих категорій громадян набуває особливої важливості в контексті адаптації українського законодавства до європейських стандартів. Інтеграція до Європейського Союзу потребує удосконалення механізмів соціального забезпечення і правового регулювання, зокрема для осіб, які знаходяться у складних життєвих обставинах, таких як інваліди, ветерани, та члени їхніх сімей. Додатково, зростання нових форм зайнятості, таких як фріланс та гіг-економіка, також висуває нові вимоги до правового регулювання соціальної безпеки. Сучасні соціально-економічні умови вимагають більш гнучких і дієвих правових механізмів для забезпечення соціального захисту всіх категорій громадян, особливо тих, хто найбільше потребує підтримки.

Постановка завдання. Розглядаючи дане питання важливим слід розглянути низку нормативно-правових актів спрямована на регулювання соціальної безпеки в через призму соціального захисту окремих категорій громадян. Серед основних нормативних документів слід виділити Закони України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» [1], «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [2] та «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [3] регулюють важливі аспекти соціальної безпеки для специфічних категорій населення.

Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» закріплює принцип рівності осіб з інвалідністю з іншими громадянами, надаючи їм повний обсяг прав і свобод. Це сприяє їх інтеграції в усі сфери суспільного життя, забезпечуючи участь в економічній, політичній та соціальній діяльності на рівних умовах із рештою громадян. Закон також підтверджує, що їхні права захищені Конституцією України та іншими законодавчими актами, що гарантує соціальну захищеність і підтримку.

Стаття 17 закону підкреслює важливість працевлаштування осіб з інвалідністю, забезпечуючи їм можливість реалізовувати свої творчі та виробничі здібності. Закон гарантує право працювати на підприємствах, в установах і організаціях, а також займатися підприємницькою діяльністю, за умов врахування індивідуальних програм реабілітації. Це сприяє їх соціальній інтеграції та самореалізації, створюючи умови для активної участі в трудовій діяльності, що не суперечить законодавству.

Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» регулює правовий статус ветеранів війни та гарантує створення належних умов для їх життєвого

забезпечення. Він також сприяє поширенню поваги до ветеранів серед суспільства. Стаття 4 визначає три основні категорії ветеранів війни: учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни та учасники війни, що дозволяє чітко визначати, хто має право на відповідні соціальні пільги і підтримку.

Стаття 12 закону передбачає широкий спектр пільг для учасників бойових дій та осіб, прирівняних до них. Ці пільги включають безкоштовне отримання ліків та медичних засобів за рецептами лікарів, першочергове безкоштовне зубопротезування, а також безоплатне санаторно-курортне лікування. Таким чином, закон забезпечує ветеранам не лише соціальний, але й медичний захист, спрямований на підтримку їхнього здоров'я та добробуту.

Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» закладає основи державної політики щодо соціального захисту цієї категорії населення. Стаття 1 закону визначає соціальний захист військовослужбовців як функцію держави, яка спрямована на створення правових і соціальних гарантій. Ці гарантії забезпечують реалізацію конституційних прав, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців, враховуючи особливості їх служби і статусу. Закон також сприяє підтриманню соціальної стабільності у військовому середовищі, що є важливим для належного функціонування армії.

Стаття 9 забезпечує військовослужбовців необхідним матеріальним, грошовим та іншим забезпеченням, яке відповідає вимогам їхньої служби. Ця норма спрямована на стимулювання військовослужбовців до тривалого проходження служби та утримання кваліфікованих кадрів у збройних силах.

Закони, що стосуються соціальної безпеки специфічних категорій населення, таких як особи з інвалідністю, ветерани війни та військовослужбовці, є критично важливими для забезпечення рівних можливостей і соціальної інтеграції. В умовах сучасних викликів, зокрема військового конфлікту, може виникнути необхідність адаптації цих законів для більш ефективної підтримки ветеранів та військовослужбовців. Важливо також забезпечити комплексний підхід до їхньої соціальної інтеграції та реабілітації.

Закони у сфері охорони здоров'я та праці, зокрема Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» [4], регулюють ключові аспекти соціальної безпеки у сфері охорони здоров'я. Цей нормативний акт визначає правові, організаційні, економічні та соціальні основи охорони здоров'я в країні, що забезпечує правову базу для ефективної роботи системи охорони здоров'я.

Стаття 6 Закону України про охорону здоров'я гарантує кожному громадянину право на охорону здоров'я, яке охоплює забезпечення основних умов для підтримання здоров'я, безпечне навколишнє середовище, санітарне благополуччя територій та безпечні умови праці, навчання і побуту. Це забезпечує фундаментальні права на здорове та безпечне життя, що є важливим аспектом соціальної безпеки в країні.

Стаття 8 закону забезпечує державні гарантії права на охорону здоров'я, включаючи створення розгалуженої мережі медичних закладів, організацію заходів щодо зміцнення здоров'я та надання гарантованого рівня медичної допомоги всім громадянам. Ці гарантії спрямовані на забезпечення доступності та якості медичних послуг, що є ключовим елементом державної політики у сфері охорони здоров'я.

Стаття 18 закону регулює фінансування охорони здоров'я, яке здійснюється за рахунок Державного та місцевих бюджетів, а також коштів юридичних і фізичних осіб та інших джерел, не заборонених законом. Це забезпечує багатоканальну систему фінансування, що сприяє стабільному функціонуванню сфери охорони здоров'я та її фінансовій підтримці на різних рівнях.

Таким чином, даний закон є ключовим для забезпечення соціальної безпеки в Україні, оскільки встановлює основні принципи та гарантії в сфері охорони здоров'я. Він створює правову базу для функціонування системи охорони здоров'я та забезпечення права громадян на отримання медичної допомоги, що є важливим елементом державної політики.

В умовах сучасних викликів, таких як пандемії та нові загрози здоров'ю, може знадобитися адаптація законодавства для ефективнішого реагування. Важливим аспектом є забез-

печення рівного доступу до якісної медичної допомоги для всіх верств населення, що є ключовою складовою соціальної безпеки. Це сприяє захисту здоров'я громадян та зміцненню соціальної стабільності в країні.

Наступний є Закон України «Про охорону праці» [5] є ключовим нормативно-правовим актом, що регулює аспекти соціальної безпеки у сфері трудових відносин та забезпечує захист працівників на робочих місцях. Закон встановлює охорону праці як систему правових, соціально-економічних, організаційно-технічних та санітарно-гігієнічних заходів, спрямованих на збереження здоров'я і працездатності працівників.

Закон гарантує право працівників на безпечні умови праці, забезпечуючи відповідність робочих місць вимогам законодавства. Це включає безпеку технологічних процесів, стан обладнання, а також використання засобів індивідуального та колективного захисту.

Важливу роль у забезпеченні безпечних умов праці відіграють обов'язки роботодавця. Закон зобов'язує роботодавців створювати умови праці, які відповідають законодавчим нормам, а також забезпечувати навчання працівників з питань охорони праці. Роботодавець несе відповідальність за інструктаж і навчання працівників щодо правил охорони праці, першої медичної допомоги та поведінки в аварійних ситуаціях.

Крім того, закон чітко регламентує питання розслідування та обліку нещасних випадків і професійних захворювань. Роботодавець зобов'язаний організувати розслідування таких випадків та вести облік відповідно до затверджених нормативів.

Цей закон є фундаментальним для забезпечення соціальної безпеки у сфері трудових відносин, встановлюючи правову основу для захисту життя, здоров'я та працездатності працівників. Він визначає чіткі обов'язки роботодавців і гарантує права працівників щодо охорони праці. Однак, успіх цього закону значною мірою залежить від його ефективного впровадження та контролю за дотриманням норм. Ключовими є забезпечення належного нагляду за станом охорони праці та розвиток культури безпеки серед усіх учасників трудового процесу.

Однак, ефективність цього закону значною мірою залежить від його практичної реалізації, контролю за дотриманням норм та забезпечення нагляду за станом охорони праці. Важливим аспектом є розвиток культури безпеки праці серед роботодавців та працівників. З огляду на технологічні зміни та появу нових форм зайнятості, таких як дистанційна робота чи гіг-економіка, може виникнути потреба в адаптації закону до нових умов. Постійне оновлення стандартів безпеки відповідно до сучасних технологічних викликів і ризиків також є необхідним для ефективного захисту працівників.

Результати дослідження. Таким чином, Закони в сфері соціальної безпеки в Україні формують комплексну систему правового регулювання, де кожен закон доповнює та розширює інші. Конституція України встановлює базові права та гарантії, які знаходять деталізацію в спеціальних законах. Закони «Про основи національної безпеки України» та «Про національну безпеку України» забезпечують загальні рамки для функціонування інших законів, створюючи цілісну систему, спрямовану на забезпечення соціальної та правової безпеки для громадян.

Закони про соціальні стандарти, послуги та прожитковий мінімум формують базу для визначення рівня соціального забезпечення, а закони про пенсійне забезпечення, соціальне страхування та допомогу сім'ям будують систему соціального захисту. Закони про охорону здоров'я та праці забезпечують безпеку в цих ключових сферах. Додатково, закони про захист окремих категорій громадян (осіб з інвалідністю, ветеранів, військовослужбовців) доповнюють загальну систему соціальної безпеки, забезпечуючи спеціальні правові гарантії для цих груп.

Об'єктом регулювання розглянутих законів є суспільні відносини у сфері соціальної безпеки, що охоплюють соціальний захист, соціальне забезпечення, охорону здоров'я, праці, пенсійне забезпечення та захист прав окремих категорій громадян. Предметом є конкретні механізми, процедури, стандарти та гарантії, спрямовані на забезпечення соціальної безпеки. Це включає встановлення соціальних стандартів, прожиткового мінімуму, пенсійного

забезпечення, соціального страхування та охорони праці, а також надання допомоги різним категоріям громадян, що створює комплексну систему захисту та підтримки.

Ці закони важливі для регулювання соціальної безпеки, оскільки вони:

- створюють комплексну правову базу для забезпечення соціальної безпеки громадян;
- встановлюють мінімальні соціальні стандарти та гарантії;
- регулюють механізми соціального захисту та підтримки різних категорій населення;
- забезпечують правову основу для функціонування систем охорони здоров'я, пенсійного забезпечення, соціального страхування;
- визначають права та обов'язки держави, роботодавців та громадян у сфері соціальної безпеки;
- створюють механізми для захисту найбільш вразливих категорій населення;
- адаптують систему соціальної безпеки до сучасних викликів та змін у суспільстві.

Таким чином, ці закони формують цілісну систему правового регулювання соціальної безпеки, що є критично важливим для забезпечення стабільності та розвитку суспільства.

У даному аспекті, на нашу думку, законодавчі акти у сфері соціальної безпеки в Україні мають ряд суттєвих недоліків, які потребують уваги та вирішення. Такої думки приримуються і інші вчені науковці. Так, у своїй наукових роботах Гарасимів Т, Денегга О. П., підкреслюється фрагментарний та непослідовний характер соціального законодавства України, наголошується на необхідності систематичного вдосконалення та адаптації до стандартів ЄС [6;7]. Значення цієї проблеми висвітлюють і Л.Ю. Малюга [8], А. І. Мотрич [9] та М.П. Дибань [10], які приходять до висновку, що слід провести кодифікацію як рішення для впорядкування та гармонізації соціальних законів.

Однією з основних проблем соціального законодавства є його фрагментарність і неузгодженість. Велика кількість законів та підзаконних актів призводить до дублювання норм або їх суперечностей, що ускладнює їх розуміння та застосування як для громадян, так і для державних органів. Крім того, багато норм мають декларативний характер і не завжди підкріплені чіткими механізмами реалізації або достатнім фінансуванням, що ускладнює ефективне забезпечення соціальних прав. Це вимагає подальшого вдосконалення законодавства для усунення цих недоліків.

Прикладом проблеми фрагментарності законодавства є дублювання норм у Законах України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» та «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні». Обидва закони містять положення щодо працевлаштування осіб з інвалідністю, проте з різними формулюваннями та акцентами, що створює правову невизначеність. Такі ситуації ускладнюють реалізацію соціальних прав та вимагають кращої узгодженості і гармонізації законодавства для уникнення дублювання і суперечностей.

Статті 17 Закону «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» та 38 Закону «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» містять різні підходи до питання працевлаштування осіб з інвалідністю. Перший закон посилається на рекомендації медико-соціальної експертизи, тоді як другий — на індивідуальну програму реабілітації. Це може створювати плутанину та складнощі в реалізації прав осіб з інвалідністю на працевлаштування, що підкреслює необхідність узгодження норм цих законів для забезпечення єдиного і чіткого підходу.

Хоча положення про працевлаштування осіб з інвалідністю в різних законах не є прямо суперечливими, вони створюють неоднозначність у тлумаченні та застосуванні норм. Працівники та роботодавці можуть мати труднощі у визначенні, який документ — рекомендації медико-соціальної експертизи чи індивідуальна програма реабілітації — є пріоритетним при працевлаштуванні. Додатково, різне визначення відповідальних органів у цих законах може призвести до розмивання відповідальності та ускладнити реалізацію програм підтримки працевлаштування, що вимагає кращої координації та узгодження між законодавчими актами.

Висновки. Неузгодженості між законодавчими актами, як у випадку працевлаштування осіб з інвалідністю, ускладнюють реалізацію їх прав і створюють додаткові бар'єри

для інтеграції в суспільство. Це приклад того, як множинність законів може призводити до плутанини і знижувати ефективність системи соціального захисту. Така ситуація підкреслює необхідність гармонізації законодавства для полегшення доступу осіб з інвалідністю до своїх прав і забезпечення чіткої та узгодженої правової бази.

Недостатня гнучкість законодавства є значною проблемою, оскільки правові норми не завжди встигають адаптуватися до швидких змін у суспільстві та економіці. Це призводить до невідповідності між законодавчою базою та реальними соціальними потребами, особливо в контексті нових форм зайнятості, таких як фріланс або гіг-економіка. У таких сферах працівники часто залишаються без належного соціального захисту, що вимагає швидкої адаптації законодавства для забезпечення прав і гарантій цих категорій працівників.

Список використаних джерел:

1. Закон України “Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні” від 21.03.1991 р. № 875-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 21. Ст. 252.
2. Закон України “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту” від 22.10.1993 р. № 3551-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 45. Ст. 425.
3. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей. Офіційний вебпортал парламенту України. Опубліковано 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>
4. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19.11.1992 р. № 2801-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 4. Ст. 19.
5. Закон України «Про охорону праці» від 14.10.1992 р. № 2694-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 49. Ст. 668.
6. Гарасимів Т. До проблеми адаптації українського соціального законодавства до законодавства Європейського Союзу: теоретико-правовий дискурс // *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2021. С. 43–50. URL: <https://science.lpnu.ua/law/all-volumes-and-issues/volume-8-number-230-2021/problem-adaptation-ukrainian-social-legislation>
7. Денєга О. П. Проблеми понятійно-категоріального апарату держави як суб'єкта права соціального забезпечення в умовах євроінтеграції України. *Юридична наука*. 2020. № 1(5(107)). С. 246–251. DOI: <https://doi.org/10.32844/2222-5374-2020-107-5-1.30>.
8. Малюга Л.Ю. Національні особливості соціального законодавства Федеративної Республіки Німеччина: досвід для України. *Юридичний журнал «Право України»*. 2019. Випуск 6. С.184-197. DOI: <https://doi.org/10.33498/loiu-2019-06-184>
9. Мотрич А. І. Особливості кодифікації законодавства України у сфері соціального забезпечення. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Випуск 4(29) Том 1. С. 70-73
10. Дибань М.П. Актуальні питання систематизації соціального законодавства України. *Наукові праці Національного авіаційного університету*. Серія: *Юридичний журнал «Повітряне і космічне право»*. 2023. № 2(67). С. 141–145. DOI: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.67.17854>.

